

Vadonutáj terepjáró kapaszkodott vidám erőfitogtatással az úton. Kétoldalt zuzmósakállú fenyők takarták a hegyet és a szomszédos völgyoldalak szomorú irtásait. Néhol konok forrás buggyant, állhatatosan mélyülő csermelyeivel át-meg-át-szelte az utat, mintha föld izadna a ráncaiba kapaszkodó autó kereke alatt. Elhullatott, korhadó rönkök hevertek a patk partján: idézték az ember vonulását. A kanyarodók öblében sziklák lesekdedek, elégtételre sóváran, mint a fejszével döntött fatörzsek zuhanás közben... Torobán Károly érezni vélte a sértett vidék esetlen borzongását.

Nosztaglikus hallgatása kíváncsivá tette a sofőrt. Semmibe véve a nyaktörő utat, hozzáfordult.

— A szerkesztő úr erről a vidékről való?

— Kevesen élnek ott, ahol születtek — válaszolta Torobán Károly kitérően, mert tudta, hova akar társa kilyukadni. Nyugdíjazása előtt együtt „tereppeztek”, kiismerte potyaleső természetét. Most a bőséges falusi ebédén járhatott az esze — nem másért vállalkozott erre a kiruccanásra...

— Az embernek ott kell megállnia a helyét, ahova a sorsa veti — mondta bölcsködőn a sofőr.

„Ó, szólamok — gondolta Torontál Károly —, örök menedékeink.” Hangosan ezt felelte: — Az embert nem sorsa veti, hanem egy felsőbb érdek vagy annak hiánya... Látszat csupán, hogy a véletlen kezében vagyunk dobókockák. De magára, barátom, ráillik a mondás, hogy megél a jég hátán is!

— Tegyen rá, szerkesztő úr, és megnyeri. De nem válaszolt a kérdésemre: ismerős-e ezen a környéken?

— Igen — adta meg magát Torobán Károly. — Szűkebb pátériámban járunk.

— Szép és vad vidék — mondta elismeréssel a sofőr.

— Amilyen én is voltam emberebb koromban...

— Mit beszél, szerkesztő úr?! Hol van még maga attól, hogy ilyeneket mondjon?

— Közelebb a hetvenhez, mint a hatvanhoz, barátom, bizony...

— Hihetetlen — csóválta meg a fejét a sofőr, és kis időre csak az útnak szentelte figyelmét. — De nem érzi, szerkesztő úr, hogy fiatalodik, amikor ezeket a gyönyörű fenyőket látja?

— Dehogynem, barátom, dehogynem, bizony érzem...

— Én — vallotta be a sofőr — síksági ember vagyok. Gyermekkoromban azt sem tudtam, léteznek a Kárpátok... Hát csak nézem ezeket a hegyeket és elbűvölnek. Szeretném, ha szállna ez a tragacs, hogy pillantásomat követhessem, s ott teremjek, azon a ponton, ahova a tekintetem szökken!

— Engem is izgalomba hoznak — mondta Torobán Károly, majd riporteri gépiességgel megkérdezte: — Hogy került ide, Erdélybe?

— Jöttünk... Olyan divat-féle volt köztünk, aztán meg senki nem állta utunkat... És nem bántuk meg! Itt valahogy törekenyebb az élet, mintha hegyek karéja sűrítene, dúsítaná... Még magyarul is megtanultam, hallhatja, szerkesztő úr! No persze, azért itt sem Las Vegas.

MÁTYÁS B. FERENC

Kiruccanás

— Hát hol Las Vegas?
— Las Vegasban, szerkesztő úr — kacagott a sofőr.

A völgy szűkült, a fenyősorral ritkulni kezdett, aztán csupasz, sima sziklafal váltotta fel. Esőmosta, kopott felirat mellett kapaszkodtak vagy ötven métert, Torobán Károly kibétezte:

VILÁG PROLETÁRIAI
EGYESÜLJETEK!

„Amikor ezt felfestettük ide — gondolta Torobán Károly —, jelmondatainkkal kultúrát hoztunk a hegyek közé... Vajon? Vagy csupán jelenlétünket törvényesítettük rovásainkkal?”

Keskeny szurdok következett, inkább széles és mély vízmosás vitt a volt fakitermelés szintjére. Kibuktak a tetőre, és eléjük tárult a lerontott táj lidércnyomásos panorámája... Mintha végeláthatatlan erdőmetőre nyitottak volna kaput, a látóhatár búrja alatt ezernyi tönk idézte az elpusztított fenyők emlékét. Nem messze, rothadó hánccsombok között, alapozások terméskő-váza fehérlett. A sofőr az egykori étkezde négyoszögében fékezett. Édes, avarszagú szél kapott a terepjáró motorházából előgöngyöző párába, és rongyokra tépte, mint valami hasznavehetetlen, régi zászlót.

Torobán Károly úgy vette számba egy hőskor nyomait, mint herdáló kézre jutott birtokát a hazatérő gazda. „A lelkesedés elhomályosította józanágunkat” — gondolta... Néha írni szeretett volna erről, de emlékei, akárcsak most, oly tömegesen és rendszertelenül, egymást előző kavargásban törtek fel, hogy nem tudta gondolati sorrendbe állítani őket...

Valamikor itt kezdte el azt, amit lenn a völgyekben hasznos életnek neveznek: *dolgozni*... A statáriális eljárások időszakában, amikor elég volt egyetlen mozgósító szólam, hogy Mohamedhez vigyék a hegyet, a hegyeket... Erre járt ő is... S most felmérhette, mekkora erőt öntöttek karjaiba a szólamok... „Azóta agyafurtabbá lett a világ — gondolta —, megmagyarázzuk a történeteket... Csakhogy a történelem olyan, mint a bor: idővel letisztul... A jövő lemet-szi a jelen vadhajtásait, melyek rejtik a valós-valóságot...”

A szélben hűvös esőcseppek úsztak.

A vastartalmú, szénsavas csurgó helyén rozsdavörös ingovány terült el. Torobán Károly hiába próbált vizet méríteni, sáros latyakkal telt meg a marka. Mégis belenyalt, aztán egy mohapárnába törölte tenyerét. „Vajon milyen mértékben fogja befolyásolni ez a forrás a nemsokára itt hullámzó gyújtó élőlíviát?”...

Nem tudta kiszámítani, csak annyit, hogy az épülő erdő a környék embereinek „az élet vízének forrását” jelenti majd...

Hirtelen, mintha a hegyek szippantották volna maguk fölé, elnehezült felhők lepték el az eget. A sofőr kiáltani akart, de Torobán Károly már a kocsifelé indult; ismerte az átmenet

nélkül, végtelből végtelbe váltó hegyi időjárást. A terepjáró szélvédőjét máris sűrű szeplővel szórta tele az eső.

— Sietnünk kell — idegeskedett a sofőr —, ha felázik e talaj, traktorral sem tudnak innen kivontatni minket!

— Siessünk hát — mondta egyszerűen Torobán Károly.

Míg ki nem értek az útra, mindketten szólanok maradtak. De a biztonság újból beszédessé tette a sofőrt:

— Alaposan megkopaszították erre felé a völgyeket.

Ha elkészül a völgyzáró gát, víz alá kerülnek ezek a sebek — magyarázta Torobán Károly. — A tó szintje felér majd odáig ahol az imént parkoltunk.

— Okos dolog — mondta a sofőr elgondolkozva. — Kell is egy kis változatosság a hegyek közé is... Akár az embernek is, nemdebar? Jó levegő után friss ebéd, akarom mondani fordítva! — helyesbített mosolyogva. — Hallottam, remek pálinkát főznek erre felé, jobbat, mint a mi cujkánk... Magának, szerkesztő úr, tudnia kell, elvégre idevalósi!

— Meglesz, barátom, a pálinka is, az ebéd is... Az utélagazásnál térjen balra, húsz perc alatt elérjük a szülőfalumat...

A sofőr rátaposott a gázpedálra.

— Öröm nézni az ilyesmit — mutatott ki az út mentén ismét felsorakozó fenyőkre. — Azért is jó, ha meglesz a gyújtó, mert eltakarja azt az irtást, ami rontja a harmóniát... Jól mondom, szerkesztő úr?

„Így nemesítjük bölcs előrelátással a múltban elkövetett hibákat” — jött Torobán Károly nyelvére a szólam, de szóltan maradt, mert úgy érezte, a kimondott mondat többet fejezne ki annál, amit közölni akar, és a szélvédő homályos tükrében rátekinthető homályos képmása előtt szégyellte bevallani, hogy fél, mert szereti a szólamokat, másból sem állt az élete...

Még egyszer a Baross

Két telefon és egy levél figyelmeztetett, hogy Szilbereky Jenő, a legfőbb ügyész, nem a Baross diákja volt, mint egy hónappal ezelőtt, cikksorozatomban írtam. Unánanéztem: valóban. Szilber Jenő 1935-ben a Klauzál Gábor gimnáziumban tett érettségét, mégpedig kitűnően. Vastag betűvel szerepel — egyedül osztályában — a neve. Vezetékneve régi szegedi család sarjának jelzi: a Szilberek a 19. század elejétől vezető szerepet töltötték be a Város életében. Szilber (1842-től Bérczi) Antal (1804 — 1866) mint tanácsnok, reformországgyűlési követ, 1861-ben „alkotmányos” főkapitány írta be nevét a Város történetébe. Vilma lányáról, Babarczy Józsefnéről kapta nevét Vilmaszállás...

Nem folytatom, nem akartam elorozni a Klauzáltól, a Radnóti gimnázium elődjétől Szilbereky Jenőt. Marad kiváló diákja a Barossnak elég. A híressé vált diákok közül kifejejtettem pl. Durkó Zsoltot, pedig nekem is tanítványom volt. Am eleve jeleztem, hogy teljességre még a kitűnő tanárok fősorolásában sem törekedhetem. Pedig lett volna még említeni valóm, pl. Czeizel János (szerepel a *Magyar irodalmi lexikon*-ban, Párkányi László sőt az élők közül is, mint Bakos Tibor, Palásti László, Rakonczai János.

Fontos adatot kaptam Gaizer Ferenc egyetemi docenstól: ő az akkor már Móra Ferenc Gimnáziumnak átkezesztelt iskola utolsó érettségét tett diákjai közt volt, így hitelesen bizonyítja, hogy 1951-ben szüntették meg. Tehát éppen centenáriumi év esztendejében! Ez még fölháborítóbb, mint ahogy írtam, hogy egy évvel előtte. Mert akkor még esetleg nem tudhatták. De a százéves jubileumot tudniuk kellett. Egyszer — remélem — levéltári forrásokban megtaláljuk, ki volt a megszüntetés értelmi szerzője; kit, kiket terhel érte a felelősség.

Az is kimaradt mostani cikkemből, pedig *Juhász Gyula a forradalmakban* (1965) című könyvemben már megírtam, hogy 1918/19-ben — amint ezt már az ellenforradalom krónikása, Kelemen Béla észrevette — a forradalmak pedagó-

gus vezető egyéniségei a főreáliskolából kerültek ki, mint Bródy Mihály, Lindenschmidt Mihály, Vég Sándor; az ellenforradalom pedig a főgimnáziumból kapta korifeusait, mint Lippay Györgyöt, aki ellenforradalmi érdemeiért lett tankerületi főigazgató.

Végül kuriózumképpen hadd mondjam el, miért lettem én barossista. A szőregi elemiben osztálytársam volt Piukovich Sanyi. Édesapja, ugyancsak Piukovich Sándor, a Szeged—Csongrádi Takarékpénztár szőregi fiókjának volt az igazgatója. Az ő testvérnénje, Piukovich Ilona (1880—1936) lett 1919-ben Fírász Nándor második felesége, tehát Fírász Oszkárnak, a főreáliskola igazgatójának „mostohaanyja”. (Azért teszem idézőjelbe, mert 1919-ben ő már okleveles gimnáziumi tanár volt.) Érthető, ha fiát Piukovich bácsi a Barossba íratta. S bár a bátyám már a Klauzába járt, engem apám — Piukovich bácsinak, bérmaeresztapámnak javaslatára — Sanyival együtt a Barossba íratott. Hálás vagyok érte!

A cikksorozatomban végén említett érettségi találkozómon (amelyen a külföldiekén kívül csak miskolci zenetanár társunk nem tudott részt venni hangverseny miatt) elhatároztuk, hogy ha megérjük érettségünk 50. évfordulóját, kibővítjük általános barossista találkozóvá. (1993. június 12-én, szombaton.) Azóta is annyi jelét tapasztaltuk az iskola öregdiákjai részéről az *alma mater*hez való ragaszkodásnak, hogy tervünk megvalósíthatónak látszik. Lengyel András, a Móra Ferenc Múzeum irodalmi osztályának vezetője, a *Szeged művelődéstörténetéből* című kiadványsorozat szerkesztője lehetőséget kínált az iskola kissé bővebb történetének megjelentetésére 1989-ben. Mindezt találkozó megszervezéséhez, mind az iskolatörténeti füzet előfizetőinek toborzásához nélkülözhetetlen az iskola diákjainak összefrása. Ezúton is kérek mindenkit, akit illet, címüket és évjáratukat közölni velem a Somogyi-könyvtár címén (441. pf.). Ahogy a vásári üzenetekben szokásos: *aki hallja, adja át!*

PÉTER LÁSZLÓ

Üveges mester serlege

Ötven évvel ezelőtt Szeged lakosságának mintegy 30 százalékát tette ki az iparban foglalkoztatottak száma. Ezek közül önálló iparral ötezen foglalkoztak, és alkalmazottként kétszer ennyien dolgoztak. A nagyvállalatok, illetve a középipari vállalatok száma hatvannál többet nem tett ki, így az összes többi önálló iparos-kézműves jellegű, vagyis kisiparos volt.

A X. Szegedi Ipari Vásárt (1930-ban kezdték a sorszámozást, és ebben az évben ketőt rendeztek), az első jubileumit ötven éve, 1938. június 4-én nyitották meg, és kilenc napon át tartották nyitva. A szervező bizottság elnöke Rainer Ferenc volt, és tagjai: Ablaka György, Csurgó László, Dóczy Imre, Kertész József, Nagy József, Szöllősy Sándor és a vásár vezetője, Erdős Pál.

A vásárt I. István halálának 900. évében rendezték, s ennek megörökítésére a *Kereskedelmi és Iparkamara Szent István serleg* néven vándordíjat alapított az ipari vásáron résztvevő kisiparosok megjutalmazására. A magyar koronával díszített serleg fedlapján a következő felirat állt: „A Szegedi Ipari Vásár Szent István serlege. Adományozta a Szegedi Kereskedelmi és Iparkamara. 1938.” Az alapító levél szerint: „A vásár jubiláris esztendejében alapított Szent István serleg annak a kézműiparos kiállítónak megjutalmazására szolgál, aki bemutatott tárgyain legjobban egyesíti a munka kivételének tökéletességét a kereskedelmi értékesítésre való alkalmassággal.” Ezzel az elismeréssel az alkotó munkát, az ipar megbecsülését szolgálták. Ötven év múltán — éppen vásáros évet élünk — nem lehetne elismerést alapítani iparosaink számára?

A magyar ipari alkotó munka megbecsülését díjazó vándorszerleget elsőként *Üveges András asztalosmesternek* ítélték oda. Üveges mester a zsűri véleménye szerint legkiválóbb kisiparosa volt Szeged asztalosiparának, amely különösen a bútorszaktalosságban járt elől. Azok a bútörök, amelyek a szegedi asztalosok műhelyeiből kikerültek mind minőségileg, mind külső megjelenésükben elsőrendűnek bizonyultak. A bútorszaktalosok száma az épületasztalosokéval együtt ebben az időben elérte a 250-et. Eme üzemek bútorkivitele is jelentős gazdasági eredményt jelentett, és ebben az időben a szegedi üzemek (műhelyek) exportjukkal az országban az élen álltak. Jó vevőnek bizonyult a román, a jugoszláv, az osztrák, a német, a holland, az olasz és a csehszlovák piac.

A most ötven éve tartott X. Szegedi Ipari Vásárnak törzskiállítónak számított (már az elsőn, 1930-ban is jelen voltak termékeikkel): *Spitzer Sándor* asztalos, *Üveges András* asztalos, *Kulai József* faszbórársz, *Papp Mihály* fésűs, *Wirth és Rengey* irodaberendezési cég, *Dóczy Imre* kárpitos, *Szedressy Lajos* kárpitos, *Márton Ilona* műhímző, *Kriszka Péter* papucsos, *Tölgyes István* szőnyegszövő és *Richweisz János* fémöntő. A nagyobb gyárak közül 16 vett részt ezen a vásáron, a köztük Szegedről: a *Kunsági Szövőüzem*, a *Szegedi Kenderfonógyár Rt.* a *Magyar Kender-, Len- és Jutaipari Rt.* valamint egy intézmény: a *Mezőgazdasági vegykísérleti és Paprikakísérleti Állomás*. A vásárt több mint 48 ezren tekintették meg.

A fél évszázada tartott vásárt is a Horváth Mihály utcában, az Ipartestületi Székházban, és a két évvel korábban *Sebestyén Endre* tervéi szerint felépült iparsarnokban (ma a múzeum képtára) tartották. Ez a létesítmény akkor az ország első kisipari árumintacsarnoka volt, és jó hatékonysággal szolgált az ipar és a kereskedelem kapcsolatát, a megtermékenyítő kapcsolatokat. Sajnos, ilyen fóruma ma nincs Szeged iparának.

Az ipari vásárokat 1941-ig rendezték meg, a háborús évek ezt is megbenntették. A következőre csak 1946-ban került sor, és jelentett új gazdasági megmozdulást.

Szeged ipara az elmúlt fél évszázad alatt igen jelentőset változott. Hagyományos iparágai között ma is uralkodik a textilipar, legalább négy nagyvállalattal. Az élelmiszeripar országosan is számottevő szalámijával, paprikájával és konzervjeivel. A nagy múltú faiparnak is találunk folytatóit a falemezgyárral, a bútorgyárakkal, a hangszergyárral és a gyufagyárral, valamint más gazdasági szervezetekkel. Ma már rangos helyet kap a nehézipar is, a kőolaj- és földgázbányászat (bizonyos fokú feldolgozás), a gumiiipar, a kábelgyártás, az öntődei termékek. Az építkezések iparosítását 1971 óta pedig a házgyár szolgálja. Mindezek mellett szerepet kap napjainkban is a kisipar.

A város gazdag múltú iparának mai örökösei az idén is bemutatkoznak a Szegedi Ipari Vásáron júliusban. A minőség, a műszaki haladás és a fogyasztás érdekében valóban érdemes lenne megalapítani valamilyen szegedi elismerést.

BÁTYAI JENŐ